

PRIPOROČILA IN DODATNA LITERATURA
ZA PRIPRAVE NA TEKMOVANJE S PODROČJA SLOVENŠČINE
ZA CANKARJEVO PRIZNANJE 2024/2025

Sreča(nja) v prostoru in času.

4. in 5. razred

*Sebastijan Preglej:
Zmaj nad mestom*

Cilji priprave na tekmovanje/tekmovanja so, da učenci z mentorjevo podporo ob vodenem branju razvijajo kritično in »raziskovalno« branje zahtevnejšega književnega besedila; vrednotijo besedilo; temeljito spoznajo in raziskujejo vsebinske in slogovne prvine in značilnosti besedilne vrste izbranega besedila; se soočijo z zgodovinskim ozadjem; povezujejo avtorjeva in druga dela z izbranim delom. Da bi te cilje lahko uresničili, je treba delo z učenci načrtovati in narediti temeljito strokovno pripravo na branje besedila (ne le učenčevega, tudi učiteljevega).

Cilji

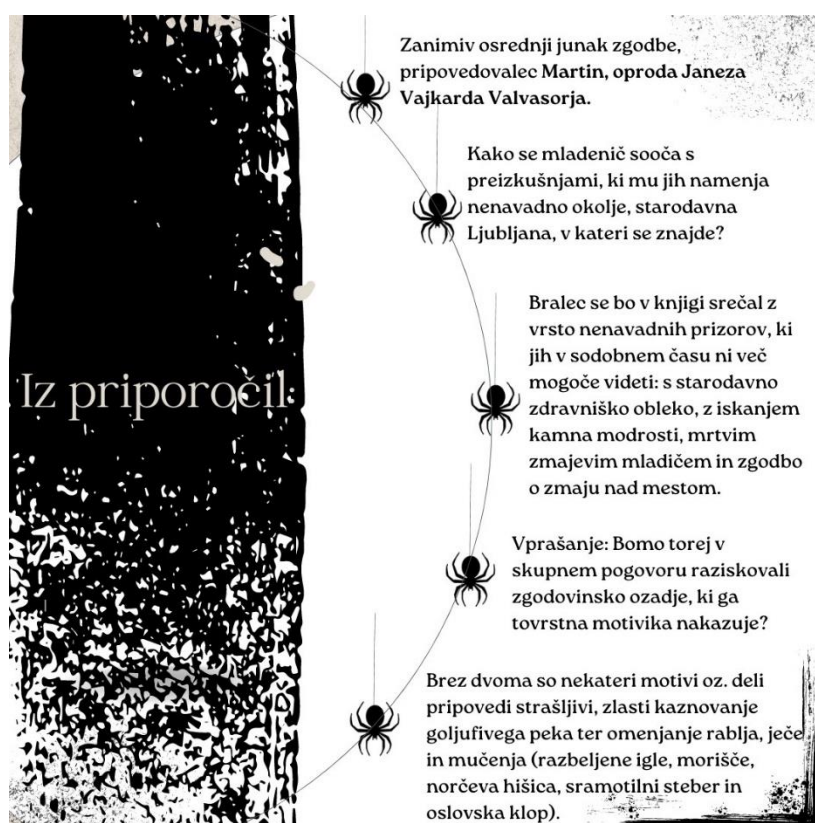
Delo Sebastijana Preglja *Zmaj nad mestom* ponuja priložnosti za osredotočanje na cilje učnega načrta za slovenščino (2018), ki se nanašajo na književni prostor in čas, književno dogajanje in književni prostor. Skozi bralne dogodke ob umetnostnem besedilu bodo učenci:

- poiskali osnovne informacije o dogajalnem **prostoru in času**;
- povezali dogajalni čas in prostor;
- ubesedili svojo **domišljijsko predstavo** dogajalnega prostora in časa (po avtorjevem opisu, po podatkih iz besedila, po subjektivnih izkušnjah, po znanju in predstavah, nastalih ob branju drugih umetnostnih in neumetnostnih besedil in virov);
- prepoznavali **podatke o poteku dogajanja** in **podatke**, potrebne za sklenitev dogajalnega toka, ki jih besedilo ne ponuja;
- določili, o čem govori umetnostno besedilo/kaj je sporočilo književnega besedila – osrednje teme so: **tradicija in izročilo, stvarnost kot pustolovščina/skrivnost/nenavadnost, ustvarjalnost**;

- prepoznali značilnosti pripovedi in povzemali njene značilnosti;
- brali po metodi dolgega branja;
- razpravljati o prebranem.

Knjigi

[Saksida \(2024\) v Skupnih priporočilih](#) letošnjega tekmovanja delo Sebastijana Preglja *Zmaj nad mestom* opiše kot »imenitno realistično pripoved z zgodovinsko snovjo, ki prinaša vznemirljivo branje, saj zgodbena zasnova sledi vzorcu pustolovske pripovedi: težava – njeno reševanje – razplet. Knjiga *Zmaj nad mestom* je veliko več kot "le" mladinska pustolovka, ki ponuja užitek potopitve v napeto zgodbo in poistovetenje z osrednjo književno osebo, ki razreši vse težave.« Vse navedeno spremljajo presenetljivi zgodbeni preobrati in gradnja napetosti. Iz tega opisa lahko izluščimo temeljne prvine in značilnosti, s katerimi se bomo pri delu z besedilom ukvarjali z učenci. Spodnja slika opozarja še na nekatere poudarke, ki jih v skupnih priporočilih izpostavi dr. Saksida.

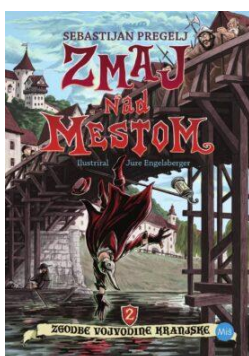

Knjigo spremlja **DODATEK**, ki predstavlja spremno poglavje, ki bo v bralnih dogodkih in v pogovorih o prebranem omogoči razvijanje predstave o dogajalnem prostoru in času. Spremna poglavja služijo za razlago posameznih vidikov književnega dogajanja, prostora, časa, življenja oseb. Učitelj lahko dodatek uporabi v več fazah branja (pred, med ali po branju besedila). Gotovo ga bomo uporabili v pogovorih ob motivih oz. delih pripovedi, ki so strašljivi (kaznovanje goljufivega peka ter omenjanje rablja, ječe in mučenja) in ki predstavljajo del zgodovine tega prostora.

Predlogi pristopov za izvedbo priprave na tekmovanje ob besedilu

1. Strategije pred branjem: PREDSTAVE O DIMENZIJAH PROSTORA IN ČASA

Deček Martin, glavni junak brane knjige, živi na gradu Bogenšperk in je oproda Janezu Vajkardu Valvasorju. Mnogim mladim bralcem je pojem *oproda* nov, zato ga je potrebno že pred samim začetkom branja umestiti v prostor in čas. Predlagamo, da z raziskovanjem začnemo že pred samim branjem, na kar nas spodbuja že naslov knjige. Predlog dejavnosti in vprašanj:

- Kaj pričakujete od branja knjige s takšnim naslovom?
- Katera mesta v Sloveniji so povezana z zmaji? Raziščimo.

- Zakaj je na naslovnici zapisano: »ZGODBE VOJVODINE KRANJSKE«?
- Bi znali narediti časovni trak, ki bo prikazal, o katerem času govorimo?
- Raziščite, katere osebe so živele v posameznem času, ki ste ga prikazali na časovnem traku.

Predlog virov za učitelja:

- Slovenija, Dežela zmajev: <https://navdihni.me/slovenija-dezela-zmajev/>;
- Zmaj vseh zmajev: https://www.etno-muzej.si/files/freljeh_m_2018-zmaj_vseh_zmajevthe_dragon_of_all_dragons.pdf;
- Kunaver, Dušica, 2021: *Slovenska dežela v ljudski pripovedi*. (1. izdaja). Ljubljana: Mladinska knjiga. Str. 182.

Predlog virov za učitelja:

- Slava Vojvodine Kranjske in medpredmetno povezovanje v šolski knjižnici: https://www.zrss.si/wp-content/uploads/2023/10/02_MojcaMezik.pdf;
- Grad Bogenšperk: <https://www.bogensperk.si/slava-vojvodine-kranjske.html>.

Ob spoznavanju zgodovinskega ozadja se lahko že v času pred branjem besedila *Zmaj nad mestom* lotimo zanimivih in poglobljenih dejavnosti. Kot mentorji branja se moramo pri tem zavedati, da v ospredju ni učenje zgodovinskih dejstev in podatkov, pač pa umeščanje učenčevih predstav v čas in prostor dogajanja. Pri tem lahko učenci uporabijo bralno-učne strategije za delo z neumetnostnimi besedili, ki jih že poznajo. Pri raziskovanju zgodovinskega ozadja v večini primerov za branje neumetnostnih besedil bodo dobrodošle strategije iskanja ključnih besed, iskanja pomembnih podatkov, izdelave povzetkov in miselnih vzorcev ter razlage neznanih besed. Pri delu učencev lahko uporabimo spodnji interaktivni delovni list, do katerega lahko dostopate na [tej povezavi](#) ali <https://tinyurl.com/OPRODA>.¹

Novice z dežele Kranjske		Novice z dežele Kranjske	
1		2	
Kdo je bil Janez Vajkard Valvasor?		PRIMOŽ TRUBAR - Želis o njem izvedeti še več? https://www.vojvodine.si/medij/zgodovina/primoz-trubar/ https://www.vojvodine.si/medij/zgodovina/primoz-trubar/	
	Kaj si predstavljaš, da je zapisano v knjigi z naslovom SLAVA VOJVODINE KRANJSKE?		Kako bi pojasnil sliko?
Na sliki je Primož Trubar. Razmisli o tem, ali sta z Janezom Vajkardom Valvasorjem živel v istem času?		Kako so živeli na gradu Bogenšperk?	

Pred branjem knjige ne pozabimo na avtorja in ilustratorja knjige. V šolski knjižnici lahko preverimo, če so na policah še kakšne druge knjige z njunimi imeni. Te dejavnosti lahko izvedemo tudi po branju.

¹ V kolikor povezava ne deluje, jo prenesite v drugi spletni brskalnik.

2. Strategije med branjem: POVEZOVANJE, NAPOVEDOVANJE, PREDVIDEVANJE BESEDILNIH SIGNALOV

Učence povabimo k skupnemu glasnemu branju in pogovoru o prebranem po komunikacijskem modelu poučevanja mladinske književnosti. Pri sprotni interpretaciji prebranega lahko izbiramo med različnimi metodami in pristopi zaznavanja in razumevanja prvih besedilnih signalov. Predvsem je dragoceno, da nam uspe učence spodbuditi k medsebojnemu pogovoru, ki jim lahko pomaga pri razumevanju literarne celote in spodbudi k samostojnemu branju. Branje književnega besedila lahko pospremi metoda recipročnega branja, ki učencem pomaga, da se na določenih delih besedila ustavijo in razmišljajo ob petih procesih, pri čemer si lahko pomagamo s spodnjimi vprašanji.

RAZMIŠLJAMO OB BRANJU KNJIGE

NAPOVEDUJEMO, PREDVIDEVAMO

- Kaj se bo zgodilo?
- kateri dogodki bodo v besedilu še opisani?
- Kdo se bo pojavil??

SPRAŠUJEMO

- katerih povedi nisem razumel?
- katerih besed nisem razumel?
- Kaj me najbolj zanima?

POVEZUJEMO

- Kaj podobnega sem že sam doživel?
- Kje sem kaj podobnega prebral?
- Na kaj sem pomislil?
- So me katere besede na kaj spomnile?

POVZAMEMO

- katero sporočilo je najpomembnejše?
- Kako na kratko obnoviti zgodbo?

SI PREDSTAVLJAMO

- Kakšno sliko si predstavljam ob prebranem?
- Kaj slišim?
- Kakšno osebo vidim?
- Kaj vonjam?

slika, podoba, vonj, okus, glasbo, šum

3. Strategije po branju: INTERPRETACIJA, KRITIČNO IN USTVARJALNO RAZMIŠLJANJE O KNJIŽEVNEM BESEDILU

a) Strategije po branju

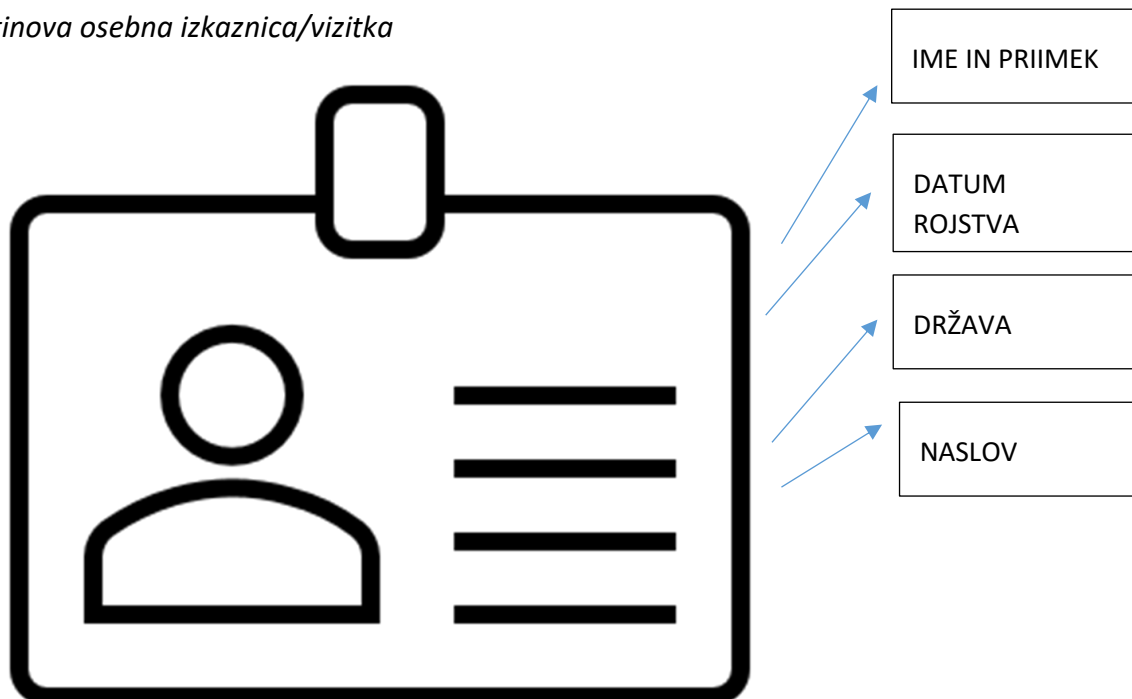
»Če hoče človek kaj izvedeti, mora med ljudi.«, je poved, ki jo je med svojimi dogodivščinami slišal Martin. Le kaj pomeni? Vsekakor jo lahko razumemo kot povabilo k pogovarjanju o prebranem. Pri pogovarjanju o prebranem in poglobljenem razmišljanju o dogajanju so lahko učitelju mentorju v pomoč vprašanja, ki jih je v didaktičnem gradivu zapisala Anita Dernovšek (dodatek h knjigi *Zmaj nad mestom*, izdaja 2024, založba Miš).

V teh priporočilih vas vodimo skozi strategije po branju preko posameznih književnih prvin.

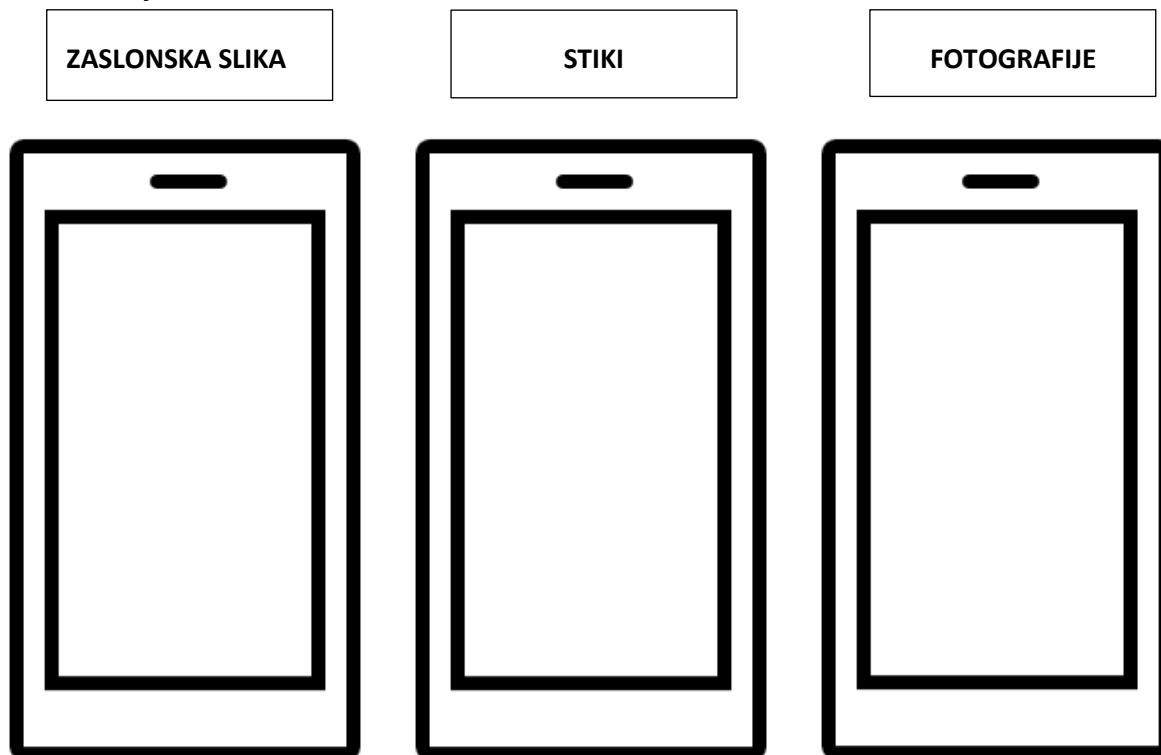
b) Strategije po branju – KNJIŽEVNA OSEBA

Pogovor naj vodi vprašanje »**Kdo je Martin?**« Ponovno si lahko pomagamo z [dodatnim besedilom](#). Ob branju in pogovarjanju lahko nastaja Martinova osebna izkaznica ali pa učenci razmišljajo o tem, kako bi izgledal ekran Martinovega mobilnega telefona, v kolikor bi ga uporabljal. Pri delu si lahko učenci pomagajo s podlagami, ki so podobne spodnjim.

Martinova osebna izkaznica/vizitka

Martinov telefon

Ob izdelkih naj poteka pogovor med učenci o podobnih in različnih ugotovitvah.

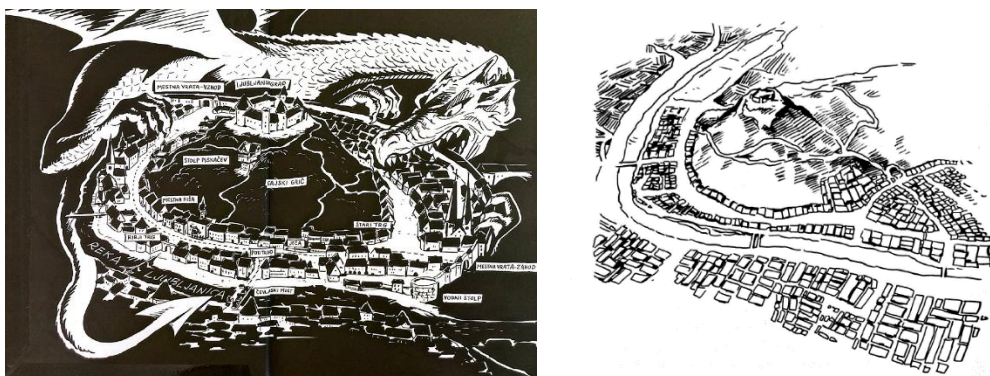
Pogovor o književnih osebah naj vključuje vprašanja:

- Kako Martina vidijo druge književne osebe?
- Kako ga vidiš ti?
- Kako bi zvenela poročila/novice na radiju ali televiziji o Janezu Vajkardu Valvasorju in njegovi Vojvodini Kranjski? (Učenci lahko odigrajo igro vlog oz. dramske prizore).

c) Strategije po branju – KNJIŽEVNI PROSTOR

Zemljevid notranje strani platnic lahko uporabimo za oblikovanje prostorske predstave o tem, kje se dogajajo Martinove pustolovščine. Vprašanja, ki podpirajo razmišljanje učencev, so lahko:

- Katero obliko Ljubljane poznate?
- Skozi koliko vrat je bilo v tistem času mogoče priti v mesto Ljubljana?
- Katerih mostov danes v Ljubljani ni več?

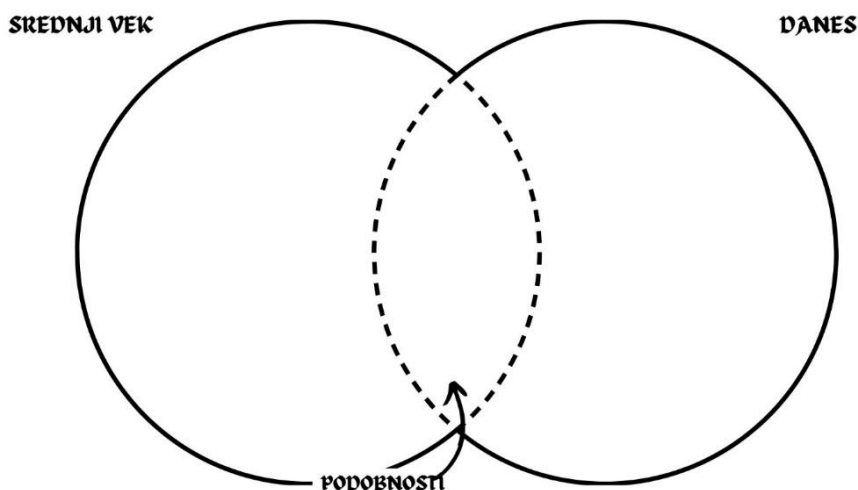

Vir: Pregelj, Sebastijan, 2024, *Zmaj nad mestom*, 2. izdaja, Miš, str. 135.

Delo z zemljevidom Ljubljane lahko izkoristimo za primerjanje mesta nekoč (v času poznega srednjega veka) in danes, pri tem lahko uporabimo [besedilo o Ljubljani](#); učenci lahko za primerjanje uporabijo strategijo Vennovega prikaza.

Ob raziskovanju mesta Ljubljane in njegovih skrivnosti upoštevajmo, da je predznanje učencev o Ljubljani različno. Izkoristimo zgodbo *Zmaj nad mestom* za pogovor o skrivnostnih zmajih, nenavadnih dogodkih in ljudeh. Mogoče pogovor nanese tudi na to, zakaj je pisatelj Sebastijan Pregelj za Martinovo dogodivščino izbral prav Ljubljano. V ospredje torej postavimo učenčevo domišljjsko čutno predstavlo dogajalnega prostora in čas.

LJUBLJANA V SREDNJEM VEKU IN DANES

Zemljevid na strani 118 lahko uporabimo za dopolnjevanje Martinovega potovanja za ljubljanskim obzidjem. Učitelj lahko orientiranje usmeri v reko Ljubljanico in v pogovor o tem, kaj bi storili danes, če bi se izgubili v Ljubljani.

d) Strategije po branju – KNJIŽEVNI PROSTOR IN ČAS, KNJIŽEVNO DOGAJANJE

Učenci po branju primerjajo različne vidike življenja ljudi ter življenja v času in prostoru. Istočasno primerjajo svoje dojemanje tega v današnjem oz. njihovem svetu. Na osnovi izpisov lahko organiziramo skupinske razprave.

	Nekoč	Kako vidim in doživljam to danes?
Življenje ljudi v mestu		
Poklici		
Imena oseb		
Stavbe		
Nova odkritja (alkimija) ²		
Kazni		
Drugo		

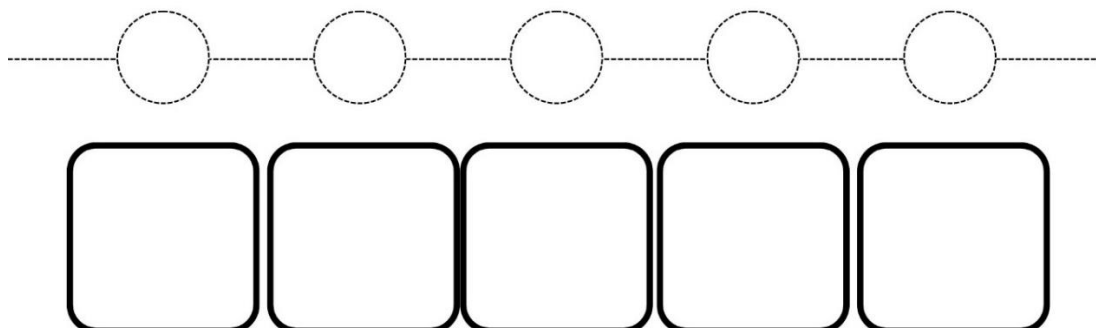
č) Strategije po branju – DOGAJALNI ČAS

Učenci po branju izdelajo časovni trak, v katerem istočasno razmišljajo o dogajalnem prostoru in o dogajanju v njem. Pri tem lahko učencem pomagamo s spodnjim prikazom. Na tej podlagi lahko organiziramo skupinske razprave, v katerih učenci primerjajo ugotovitve, jih poustvarjajo. Ponovno poudarjamo, da ne gre za spoznavanje imen zgodovinskih obdobij, letnic ali podobnega, gre za časovni trak dogajanja – v ospredju so Martinove pustolovščine in spet priložnost za razmišljanje o tem, kako je le-te doživel učenec, kako bi izgledale danes.

² Besedna zveza *nova odkritja* je namenjena učencem in njihovem razumevanju, lahko jo tudi zamenjamo. V ozadju gre za izumrlo vejo – *alkimijo*. To poimenovanje učenci ne uporabljajo.

Razlaga iz SSKJ: **alkimija** -e ž (ī) v srednjem veku veda, ki je poskušala spreminjati nežlahtne kovine v zlato in srebro: ukvarjal se je z alkimijo // knjiž. skrivnostna umetnost, čarovnija: alkimija besed, ustvarjanja.

ČASOVNI TRAK

Učitelj si lahko v pripravi na bralne dogodke pomaga tudi z zanimivimi jezikovnimi posebnostmi, ki so opisane v naslednjem delu: Ahačič, Kozma, 2015, *Jezični možje: zgodba o slovenskem jeziku* (1. izdaja, str. 47), Ljubljana, Rokus Klett.

d) Strategije po branju – PRIPOVEDOVALEC

O pripovedovalcu in perspektivi lahko z učenci razpravljamo ob spodnjih vprašanjih:

- Kdo pripoveduje zgodbo?
- Zakaj misliš, da se je avtor odločil, da bo zgodbo pripovedoval prav on?
- Kako bi zgodba zvenela, če bi ji pripovedoval ječar/Palček/zdravnik?
- V šolski knjižnici lahko preverimo, če so na policah še druge knjige avtorja Sebastijana Preglja.

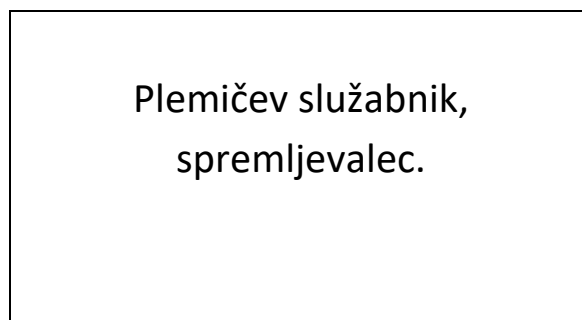
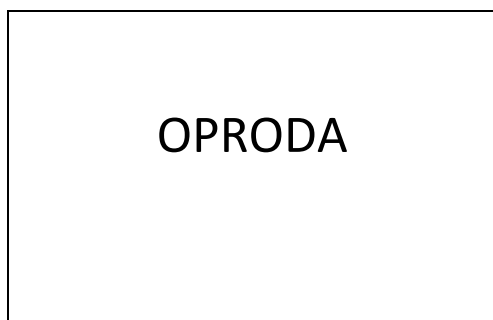
e) Strategije po branju – NOVE BESEDE IN RAZLAGA BESEDNIH ZVEZ

Besedilo Sebastijana Preglja *Zmaj nad mestom* prinaša mnoge besede, katerih pomen bodo raziskovali učenci. Vsaka skrivnostna/nova beseda je priložnost za razmišljanje, raziskovanje in odkrivanje novih skrivnosti. Pri iskanju pomena lahko uporabimo različne igre, kot so npr. vislice, pari, spomin. Pri vseh je pomembno, da učenci besede ne samo razložijo, pač pa tudi, da jih uporabijo v novih kontekstih/sobesedilih.

Besede, s katerimi se bomo verjetno ukvarjali, so: oproda, konjska figa, pisar, coprnica, vešča, kloster, špital, birič, rabelj, tranča, polihistor, piskač, medicus, eliksir, alkimist, helebarda, pranger, nosilnica ...

Predlagamo, da učenci sami izdelajo kartice, na katerih bodo na eni strani zapisane besede in na drugi strani njihove razlage, nato pa jih lahko s sošolci zamenjajo.

Primer kartice:

Poleg samih besed se velja pri poglobljanju razumevanja osredotočiti še na razpravo in razlago besednih zvez, kot so npr.: kamen modrosti, sramotilni steber, norčeva kletka, oslovska klop, gnila jajca.

Te besedne zveze so z gledišča današnjega časa odlična priložnost za ustvarjanje novih zgodb (npr.: O čem bi jaz danes pisal v knjigi z naslovom *Kamen modrosti?*).

f) Strategije po branju – TVORJENJE NOVIH BESEDIL

Ilustracije Jureta Engelsbergerja so priložnosti za vživljanje v izbrane književne osebe, zavzemanje različnih perspektiv in opisovanje književnega prostora, kar lahko izkoristimo na več načinov.

Npr.:

Oglej si ilustracijo in pripoveduj/zapiši, o čem razmišlja Martin.

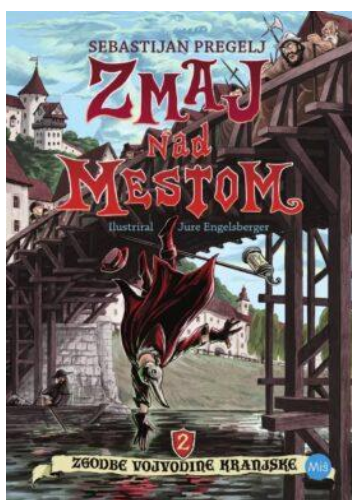
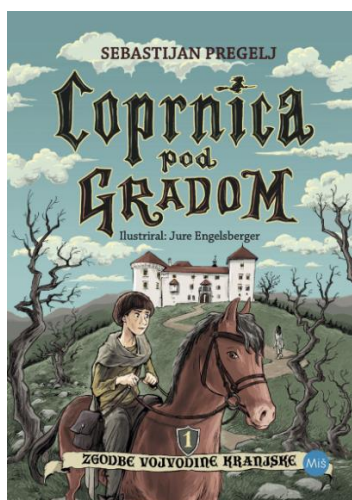

Vir: Pregelj, Sebastijan, 2024, *Zmaj nad mestom*, 2. izdaja, Miš, str. 135.

Učencem v času priprave na tekmovanje ponudimo navodila, ki jih vodijo k tvorjenju razlagalnega besedila. Pri tem naj učitelj učence načrtno navaja na natančno branje navodil, izdelavo načrta pisanja, tvorjenje besedila in tudi popravljanje lastnega besedila. Nekaj možnih navodil za tvorjenje razlagalnega besedila je navedenih v nadaljevanju.

Navodilo:

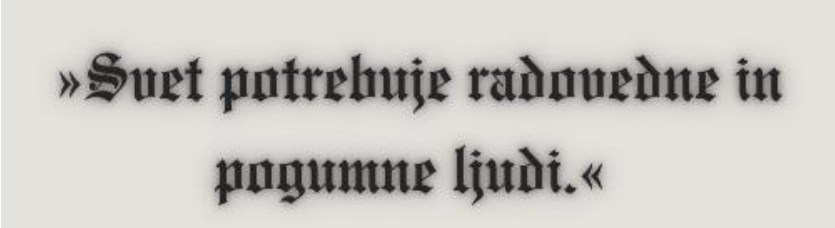
Knjiga, ki jo je Sebastijan Pregelj napisal pred knjigo *Zmaj nad mestom*, ima naslov *Coprnica pod gradom*. Kako si predstavljaš, da je dogajanje v tej knjigi povezano s knjigo *Zmaj nad mestom*?

Vira: (1) Pregelj, Sebastijan, 2022, *Coprnica pod gradom*, 1. izdaja, Miš, in
(2) Pregelj, Sebastijan, 2024, *Zmaj nad mestom*, 2. izdaja, Miš.

Navodilo:

V knjigi si prebral poglavje z naslovom: »*Svet potrebuje radovedne in pogumne ljudi.*« Piši o tem, kdo je v knjigi *Zmaj nad mestom* po tvojem mnenju radoveden in pogumen. Razmišljaj tudi o tem, kdo je v tvojem življenju takšen in pojasni svoje razmišljanje.

»Svet potrebuje radovedne in
pogumne ljudi.«

Navodilo:

V knjigi si bral o strašljivi kazni Matije Krakarja, ker je prenašal prepovedano knjigo. Napiši besedilo, v katerem boš navedel še druge strašljive kazni, ki si jih zaznal v knjigi. Razmišljaj o tem, kaj je v današnjem svetu nasilno in strašljivo.

Navodilo:

Kaj bi predlagal, če bi te avtor Sebastijan Preglej vprašal: »Kako bi naslovil tretji del zgodb Vojvodine Kranjske?« Kaj bi si želel v tej knjigi prebrati?

Viri in literatura:

- Kordigel Aberšek, Metka, 2008: *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Saksida, Igor, 2008: Književni pouk v drugem triletju devetletne osnovne šole. V: *Poti in razpotja didaktike književnosti*. Mengeš: Izolit. 43–84.
- Saksida, Igor, 2024: *Skupna izhodišča in glavni poudarki priprave na tekmovanje*. Dostopno na: https://www.zrss.si/zrss/wp-content/uploads/priprave-na-tekmovanje-v-znanju-slovenscine-za-cankarjevo-priznanje-2024_2025.pdf.
- Pregelj, Sebastijan, 2022: *Coprnica pod gradom*. 1. izdaja. Dob pri Domžalah: Miš.
- Pregelj, Sebastijan, 2024: *Zmaj nad mestom*. 2. izdaja. Dob pri Domžalah: Miš.